

1. teksts

Rudīte Kalpiņa, rakstniece, tulkotāja un publiciste

Tieši jautājumi Jānim Joņevam (intervijas fragments)

Jānis Joņevs ir latviešu rakstnieks un tulkotājs, raksta arī scenārijus un dramaturģiju. Panākumiem bagātais debijas romāns *Jelgava 94* (2013) saņēma ES Literatūras balvu, uzņemts spēlfilmā, tulkots un izdots daudzās valodās. Stāstu krājums *Tīģeris* godalgots ar Latvijas Literatūras gada balvu (2021). Joņevs ir arī Rīgas Jaunā teātra daudzsēriju mākslas filmas *Aģentūra* (2021) scenārija līdzautors.

1. Vai tev tiešām patīk rakstīt literārus darbus?

Nevar saprast. Kad eju pa ielu un iedomājos par rakstīšanu, šķiet, patīk. Steidzos mājās, apsēžos pie galda – tomēr nepatīk. Kad stundu esmu mocījies, atkal iepatīkas.

2. Ko raksti pašlaik? Kad to varēs lasīt?

Ko – to es turu noslēpumā. Kad – to īsti nezinu, bet ceru, ka drīz.

3. Kāpēc esi uzrakstījis tik maz?

Slinks laikam. Kādu brīdi domāju, ka vispār nevajag vairāk rakstīt. Nevienam nav absolīts. Tomēr ņemos.

4. Vai lasi jaunāko latviešu prozu?

Maz. Droši vien vajadzētu vairāk. Sakaunējos, tagad pieķeros divām grāmatām uzreiz. Vērtēt vēl par agru.

5. Vai tev ir savs literārais aģents?

Nav. Bet man *Latvian Literature* palīdz.

6. Vai *Jelgava 94* ir visvairāk tulkotais un ārvalstīs izdotais mūsdienu latviešu romāns? Kāpēc?

Es nezinu. Manā rīcībā nav tādu datu. [..]

7. Kāpēc publiski neizsakies par sabiedrībā aktuālo?

Es nezinu, kāpēc man vajadzētu izteikties. Nejūtu tādu nepieciešamību. Daži introverti patiešām ir introverti.

8. Vai ģeogrāfiskā atrašanās vieta atstāj iespaidu uz tevi?

Atstāj, protams, svešumā sāk par dzimteni aizdomāties. Es gan neesmu ilgi citur dzīvojis. Pa kādiem mēnešiem šur un tur Francijā, Itālijā. Vienreiz Francijā tieši Jāņos trāpīju. Lauku mājā pavisam viens, nekur apkārt nesvinēja. Sēdēju un skatījos tumšā krūmājā. Domāju, kā tā sanācis, atcerējos, kā kādreiz. Bērnībā vienmēr šķita, ka kaut kam ir tais Jāņos jānotiek, bija bail būt prom no lielā notikuma. Vienreiz tā bezmaz gadījās, bet mamma man parādīja krūmos jāņtārpiņus, un svētki bija glābti. Pirmo reizi redzēju. Vairāk pēc tam nekad, 30 gadus nekad, bet tagad atkal, tur, Francijas tumsā.

9. Vai tev tīk pārvākties, iekārtoties jaunā vidē, sākt no sākuma?

Agrāk ļoti patika. Bieži pārvācos, darīju to līksmi. Taču tad man bija maz mantu. Draugam no vāciešu kursa bija vieglais auto (tēva), vienā piegājienā pārvedām manu iedzīvi. Un man tas tik maz rūpēja, ka visu pat neizņēmu. Pēc pusgada sāku meklēt pannu. Tā atradās Mārtiņa mašīnas bagāžniekā. Un, prieks, pannā vēl bija palikuši cepti kartupeļi. Tagad man ir daudz vairāk mantu, un pārvākties vairs nepatīk. Mani joprojām biedē doma, ka kaut kur būs jāpaliek ļoti ilgi. Bet ir iepaticies nepārvākties.

10. Vai ir kāds literārs tēls, ar ko tu sevi spēj asociēt?

Jancis no „Baltās grāmatas” varbūt. Es, protams, esmu tāds negatavs Jancis, nemāku „ķerbelēm stīpas griezt”. Bet galva man no brīnumiem griežas dažkārt.

(Pieejams: <https://ir.lv/2022/02/23/tiesi-jautajumi-janim-jonevam/2022>)

Jautājumi:

1. Raksturo teksta iespējamo adresātu un pamato viedokli!
2. Kā, tavuprāt, tekstā izpaužas personas (intervējamā) individualitāte?
3. Kam un kāpēc tu ieteiktu izlasīt šo tekstu?

2. teksts

Kaspars Kauliņš, „Tildes” starptautiskā biznesa attīstības vadītājs

„Vai mākslīgais intelekts spēs saprast arī mūsu noskaņojumu un sekot līdzī emocijām, lai tām pieskaņotos?” (raksta fragments)

Iedomāsimies šādu dienu – no rīta tevi modina īpaši izvēlēta melodija, jo viedais asistents visu nakti ir sekojis līdzī tavai sirdsdarbībai un elpošanai, novērtējis miega kvalitāti un prognozējis noskaņojumu pamostoties. Kad dodies uz biroju, automašīnā iebūvētā sistēma seko līdzī tavai balsij un izmaiņām sejas izteiksmē, lai ne tikai piedāvātu klausīties pašreizējam noskaņojumam atbilstošu fona mūziku, bet arī gādātu, lai nezaudē modrību, nepieciešamajos brīžos uzrunājot tevi sintezētā balsī. Darbā īpaši veidots risinājums seko līdzī tavām sarunām ar klientiem, brīdina par negatīvām izmaiņām sarunas partnera noskaņojumā un iesaka, kā labāk reaģēt uz vienu vai otru klienta izteikumu vai atbildēt uz negaidītu jautājumu. Savukārt vakarā, kad tu nomākts pārnāc mājās pēc garas un smagas darba dienas, virtuālais palīgs kā rūpīgs un tuvs draugs saprot, ka šodien neesi labā omā, tāpēc piedāvā noskatīties savu mīļāko filmu vai seriālu, pasūta iecienītākā saldējuma piegādi, kā arī paaugstina temperatūru un samazina apgaismojumu istabās, lai tu justos omulīgāk un viss būtu tieši tā, kā tu vēlies šeit un tagad. Izklusās kā zinātniskā fantastika? Taču daudzējādā ziņā tā jau ir realitāte vai ļoti tuva nākotne.

Līdz ar mākslīgā intelekta un dziļās mašīnmācīšanās tehnoloģiju attīstību to izstrādātāji piedāvā aizvien vairāk risinājumu, kas īpaši pieskaņoti konkrētam cilvēkam vai situācijai, lai sniegtu personalizētu atbalstu. Dažādi sensori un viedierīces palīdz sekot līdzī veselības stāvoklim un fiziskajai slodzei, apstrādājot datus par elpošanu, sirdsdarbību, asinsspiedienu, ķermeņa temperatūru, aktivitātēm... Bet kā ar emocijām? Vai mākslīgais intelekts spēj saprast mūsu noskaņojumu, sekot līdzī emociju dinamikai, lai īpaši reaģētu un pieskaņotos tām? Šai jomai, tehnoloģijām un risinājumiem ir īpašs nosaukums – emociju mākslīgais intelekts (*emotional artificial intelligence*) jeb mākslīgais emociju intelekts (*artificial emotional intelligence*).

Centieni ar tehnoloģiju palīdzību noteikt un novērtēt cilvēka emocionālo jeb afektīvo stāvokli nav nekas jauns. Taču jaunas, līdz šim nebijušas iespējas pavēruši ar neironu tīklu metodēm veidoti mašīnmācīšanās risinājumi. Vislielāko popularitāti guvuši tie, kas analizē cilvēka sejas izteiksmes un acu kustības, apstiprinot teicienu, ka acis ir cilvēka emociju spogulis. Balstoties uz vaibstos pausto emociju analīzes rīkiem, izveidoti roboti, kas mācīti attiecīgi reaģēt fiziskā saziņā ar cilvēku. Pandēmijas laikā tapuši arī rīki, kas palīdz novērtēt skolēnu un studentu iesaistes līmeni virtuālajās saziņas platformās.

Tomēr šādiem risinājumiem vēl ir daudz nepilnību. Cilvēki un to sejas izteiksmes dažādos emocionālos stāvokļos ļoti atšķiras. Turklāt pastāv būtiskas kultūru atšķirības, piemēram, eiropietim smaidis visbiežāk asociējas ar prieku, savukārt Dienvidaustrumāzijas valstīs ar to pauž pieklājību un cieņu. Nevar nerēķināties arī ar dažādām cilvēka ķermeņa īpatnībām un fiziskām kaitēm, kas ietekmē sejas vaibstus.

Otrs virziens ir saistīts ar citu mākslīgā intelekta tehnoloģiju – runas atpazīšanu. Emociju noteikšanai tiek analizēta runas skanējuma dinamika, tembra un tempa izmaiņas un arī saturs. Šādiem risinājumiem ir plašas lietojuma iespējas, galvenokārt saistībā ar klientu apkalpošanu un atbalstu pa tālruni. Īpaši trenēti algoritmi seko līdzī sarunas gaitai un signalizē par nevēlamām izmaiņām klienta balss skanējumā, noteiktiem atslēgas vārdiem vai frāzēm, kā arī piedāvā atbilstošus rīcības modeļus klientu atbalsta speciālistiem.

Taču arī šim emocionālā mākslīgā intelekta virzienam ir daudz izaicinājumu un ierobežojumu, ko rada gan konkrētā cilvēka runas un balss īpatnības, gan arī tādas situatīvas parādības kā aizsmakums vai vienkārši nogurums.

Kā pēdējais šajā uzskaitījumā jāpiemin virziens, kas datus par konkrētā indivīda fizioloģiskajiem procesiem – elpošanas, sirdsdarbības, ķermeņa temperatūras izmaiņām – izmanto, lai mācītu algoritmus atpazīt šo rādītāju saistību ar cilvēka garastāvokli. Šādus risinājumus izmanto gan veselības aprūpē, gan dažādās drošības un tiesībsargājošajās iestādēs. Tie arvien vairāk ienāk arī mūsu ikdienā, piemēram, viedajos automobiļos.

Ētiska un atbildīga mākslīgā intelekta attīstība ļaus mums dzīvot drošāk, laimīgāk un veselīgāk.

(Pieejams: <https://ir.lv/2021/04/26/sapnis-par-nakotni/2022>)

Jautājumi:

1. Raksturo teksta nolūku un pamato viedokli!
2. Nosauc, ar kuriem atslēgas vārdiem tu raksturotu šo tekstu! Pamato savu izvēli!
3. Kādas pārdomas tev radās pēc teksta izlasīšanas?

3. teksts

Ksenija Andrijanova, emuāra „Ksenijakomentē.lv” autore, uztura speciāliste

„Latviešu tviteris kā daudzbērnu ģimene” (raksta fragments)

Mikroblogošanas vietnē *Twitter* es reģistrējos 2010. gada oktobrī. Tātad jau 11 gadus es katru dienu publiski ierakstu pa kādai īsai ziņai – vai nu pašironiski padalos ar neveiksmi, izmetu kādu joku vai asi pakritizēju kārtējo nevēdzību. Toreiz es biju apmulsusi jaunieta, kura neveikli mēģināja apgūt jaunu sociālo tīklu. Šobrīd esmu pieaugusi sieviete, kura tajā izveidojusi savu kopienu.

Ja kādam, kurš nezina, kas ir tviteris, liktu reģistrēties un ātri atstāstīt, kas tur notiek, atbilde būtu īsa: haoss. Simtiem cilvēku, tikko atvēruši acis, jau klikšķina uz ikonām ar zilu putniņu un sāk lasīt ziņas. Lielākā daļa no tām viņus sadusmo. Nav brīnums – šī digitāli komunālā dzīvokļa iemītnieki ir tik raiba publika, ka, ja to vajadzētu vizualizēt kā ģimeni, tie būtu TV raidījuma „Bez tabu” varoņi.

Jaunās māmiņas sūdzas par bērnpopību. Politiski aktīvi jaunieši pauž nebijušas idejas, sadusmojot konservatīvi noskaņotus opīšus. Jokdari mēģina izsmiet visu, kas izskatās izsmejams. Savukārt citi tikai klusi visu izlasa un smagi nopūšas. Līdz, pašiem par pārsteigumu, atpazīst, ka tviterī pavada vairāk laika nekā ar saviem draugiem un ģimeni.

Kas šos cilvēkus notur kopā? Kāpēc tie mīļojas un izcili pavada laiku, tad ķīvējas un sabojā sev pēdējo nervu šūnu, bet tik un tā atkal un atkal atgriežas platformā? Tāpēc, ka tviteris ir radījis digitālu komūnu, kurai analogajā pasaulē līdzīgas nav.

Lai arī mums patīk domāt, ka visi esam dažādi, aktīvākajiem lietotājiem vīd cauri vienojošie elementi. Vidusmēra tviterlietotājs ir cilvēks ar stabiliem ienākumiem, intelektuāla darba darītājs ar iespēju paņemt brīvbrīdi diskusijām. Ziņkārīgs. Tāds, kuram patīk dalīties, kā arī palasīt, ar ko dalās citi. Tie ir cilvēki, kuri meklē kvalitatīvu saturu, kas ir koncentrēts vienā vietā un iepakots īsos, viegli uztveramos tekstos. Daudzi no lietotājiem kaut ko pārstāv (feministes, zaļā dzīvesveida piekritēji, mediķi), daudzi par kaut ko iestājas (piemēram, pilsētvides aktīvisti). Dažiem vienkārši patīk izteikt viedokli un pakomentēt.

Ar laiku tviterī izveidojās vairākas apakškomūnas – virtuāli interešu klubīni. Populārākās no tām ir grūtnieces un jaunās māmiņas, kā arī cilvēki ar psihiskajām saslimšanām, kas cits citu uzklausa un atbalsta. Nebūs pārspīlēti, ja teikšu, ka mikroblogā viņi atļaujas atklāt daudz vairāk nekā ģimenei un draugiem, jo zina, ka ekrāna otrā pusē ir cilvēki ar līdzīgu pieredzi un problēmām. Te arī rodas viens no interesantākajiem sociālo tīklu komūnas fenomeniem – pilnīgi svešinieki zina par tevi to, ko nezina tuvinieki. Jo dzīvē mēdz būt dažādi – kādam tu kautrējies atklāties, citam nav laika, bet vēl kādam pašam savu problēmu pilna galva. Padomāsi divreiz, pirms stāstīt.

Bet te tu vienkārši... raksti. Un, lai arī par teikto mēdz pretī dabūt tonnu negatīvu viedokļu, zini, ka atradīsies arī kāds, kas tevi uzklausa. Lai saprastu, kāds ir šīs komūnas spēks un atbalsts, izstāstīšu atgadījumu. Nesen kāds puisis, kurš vienmēr aktīvi stāstījis par savu psihisko saslimšanu, uzrakstīja ziņu, ka aizies no šīs pasaules. Tviteris reaģēja zibenīgi – kāds izsauca neatliekamo palīdzību, un nu jau cilvēks tvīto pavisam citas lietas – pateicību par sniegtu atbalstu un vēlmi atkal dzīvot.

(Pieejams: <https://ir.lv/2021/04/26/latviesu-tviteris-ka-daudzbernu-gimene/2022>)

Jautājumi:

1. Raksturo teksta nolūku un pamato viedokli!
2. Nosauc, ar kuriem atslēgas vārdiem tu raksturotu šo tekstu! Pamato savu izvēli!
3. Kādas pārdomas tev radās pēc teksta izlasīšanas?

4. teksts

Aiga Veckalne, valodniece, raidieraksta „Pieturzīmes” veidotāja

„Vai internets nogalinās valodu?” (raksta fragments)

Digitālie plašsaziņas līdzekļi kļuvuši tik svarīgi, ka ir radies pat jauns valodas paveids – digilekts, uzskata Āgneša Vešeleški asociētā profesore no Korvina Budapeštas universitātes. Tam ir daudz īpašu formu, pareizrakstības, gramatikas un stila īpatnību, kas veidojušās, apzināti un neapzināti ignorējot literārās rakstu valodas pieņemtās tradīcijas.

Visspilgtākie jauninājumi attiecas uz vārdu krājumu. Tīmeklī ir radušies daudzi jaunvārdi, no kuriem daži nu jau ir kļuvuši par ierastu parādību visos sabiedrības slāņos un visu veidu saziņā. Tādiem angļu valodas vārdiem kā *troll* (trollis), *meme* (mīms) un *like* (patīk) iepriekš bija pavisam cita nozīme. Angļu valoda ir iedvesmojusi daudzus jaunvārdus gan tāpēc, ka tā dominē tiešsaistes pasaulē, gan arī tāpēc, ka tās izmantošana, iespējams, pievieno sava veida prestižu.

Digilekta attīstība un ietekme uz mutvārdu saziņu var palīdzēt mazināt ierobežojumus un psiholoģisko atsvešinātību, ko sabiedrībā savulaik veicinājusi prasme rakstīt un lasīt, kam trūkst mutvārdu spontanitātes. „Iepilnotu komunikāciju vairs neuzskata par ideālu, pat ne literatūrā,” norāda Āgneša Vešeleški. Piemērs tam ir mobilo tālrunu romāns (*cell phone novel*) – literārs žanrs, kas ir īpaši populārs Japānā un Ķīnā un ko veido īsas nodaļas, kuras abonenti saņem e-pastā vai īsziņā.

„Valoda ir visnozīmīgākais un neparastākais cilvēces atvērtā koda projekts,” raksta cita zinātniece Grečena Makaloha. Viņa paredz, ka mūsdienu digitālie iezemieši (*digital natives*) jeb cilvēki, kas uzauguši interneta vidē, būs vismaz divvalodīgi – gan literārajā valodā, gan neoficiālajā interneta valodā – un zinās, kad ir lietderīgi izmantot vienu vai otru veidu. Tiesa, vērojot latviešu valodas tendences, mani bieži vien māc šaubas – vai tiešām spēs?

Galvenā digilekta pazīme, kas tuvina tekstu runātajai valodai, ir emocijzīmju lietošana. Tās var palīdzēt piešķirt nozīmes kontekstu, nodomu, sajūtas. Īpaši populāras ir roku un seju piktogrammas. Šie stilizēti grafiskie attēli radās Japānā 90. gados, lai aizvietotu daudzus hieroglifus un nepārprotami attēlotu emocijas un abstraktas idejas. Sejiņa ar prieka asarām 2015. gadā pat kļuva par Oksfordas vārdnīcas vārdu. Mūsdienās ir pieejama arī emocijzīmju enciklopēdija, automatiskais tulkotājs, top radoši darbi, un emocijzīmju valoda arvien vairāk kļūst par visiem saprotamu starptautisku valodu.

No vienas puses, šīs izmaiņas rada optimismu par tehnoloģiju potenciālu atbalstīt digitālo rakstpratību dažādās grupās. No otras puses, arvien biežāk raisa bažas par iespējamo kaitējumu ne tikai bērnu spējai lasīt iedziļinoties un koncentrēti, bet arī viņu runas prasmju attīstībai. Cilvēku agrīnā valodas pieredze arvien vairāk ir saistīta ar digitālo tekstu – tālrunos un planšetdatoros. Piemēram, Apvienotās Karalistes Nacionālā rakstpratības organizācija ir izstrādājusi ieteicamo un ekspertu pārbaudītu lietotņu sarakstu valodas un saziņas prasmju attīstībai (*Literacyapps.literacytrust.org.uk*).

Pastiprināta digitālo tekstu iedarbība var veicināt paviršu lasīšanu, vairāku uzdevumu veikšanu vienlaikus un sadrumstalotu uzmanību. Piemēram, ASV veiktā pētījumā atklāts, ka tie skolēni, kuri lasīja rakstus drukātā veidā, teksta izpratnes ziņā pārspēja tos, kuri lasīja ekrānā. Šo ierobežojošo efektu ekrānā var mazināt, ja bērnus mudina dziļāk apstrādāt digitālos tekstus (piemēram, veidojot teksta kopsavilkumu, meklējot atslēgvārdus).

Tomēr digitālo tekstu īpašības, piemēram, spēja pielāgot burtveidola lielumu un atstarpes, atslēgvārdu skaidrojumi, kā arī multivide, kas papildina stāstījumu, var arī palīdzēt uzlabot bērnu uztveri un izpratni. Pētījumi liecina, ka, pareizi izmantojot un izstrādājot, multivides funkcijas var izrādīties noderīgas imigrantu bērniem un sociāli neaizsargātām ģimenēm. Papildu neverbālā informācija no mūzikas un animācijām stāstu e-grāmatās un lietotnēs veicina šo bērnu izpratni un valodas prasmes.

Nav viena pareiza valodas lietošanas veida. Arī tiešsaistē. Mēs varam lietot valodu atšķirīgi, un tas veicina sociālo mijiedarbību. „Ja jau mode var mainīties, kāpēc nevar valoda?” retoriski jautā Grečena Makaloha.

(Pieejams: <https://ir.lv/2021/04/26/vai-internets-nogalinas-valodu/2022>)

Jautājumi:

1. Formulē un raksturo teksta ietvertu problēmu!
2. Raksturo teksta valodas īpatnības (leksiskās/morfoloģiskās/sintaktiskās)!
3. Kā šis teksts saistās ar tavu pieredzi?

5. teksts

Dana France, žurnāliste

„Iedomātā dzīve” (raksta fragments)

Sociālos tīklus Latvijā vismaz reizi nedēļā izmanto pusotrs miljons cilvēku. Tie nav tikai jaunieši, kuri dalās ar bildēm un īsiem video *Instagram* un *TikTok*, krājot pie ierakstiem īkšķītšus un sirsnīgas kā apliecinājumu veiksmīgai dzīvei. Aizvien vairāk laika, komunicējot un vērojot gan savu draugu un tuvinieku, gan pilnīgi svešu cilvēku dzīvi, pavada arī vecāka gadagājuma ļaudis. Kāda ir iekšējā motivācija publicēt privātu saturu publiskai apskatei un kāda – ieskatīties svešinieku ikdienā?

„Pats galvenais – vajag uzmanību,” saka ārsts psihoterapeits Artūrs Miksons. „Man ir svarīgi, lai cilvēki novērtē to, ko es daru, ka tas ir forši, redz, cik es esmu īpašs! Ieraksts, laiki un komentāri dod apstiprinājumu, ka tas, ko es daru, ir vērtīgi,” viņš paskaidro. Pārlicēbai par savu rīcību vajadzētu būt iekšējai, tomēr nereti arī ikdienas dzīvē tiecamies šo atbildību novelt uz citiem. Un sociālajos tīklos vērtējumu atstājam skatītāju ziņā. „Ja ierakstu baigi nelaiko, nekomentē, tātad labi nav. Šito vajag dzēst ārā, šito darīt nevajag! Neapzināti citu rokās ieliekam savu vērtību. Nevis es pats nojaušu, kāda tā ir, bet es esmu ļoti atkarīgs no citiem.”

„Vai, piemēram, tekstu blāķi. Cilvēkam nav, ar ko parunāt. Nav vietas, kur šo izventilēt, risināt. Vienīgi feisbukā un instagramā.” Jau pirms pandēmijas bija vērojama tendence, ka cilvēki ģimenē retāk sarunājas, mazāk cits ar citu dalās savās izjūtās un apspriež dažādas personiskas problēmas. Sociālie tīkli pamazām kļūst par alternatīvu personiskam kontaktam ģimenes un draugu lokā. „No vienas puses, tu vari atrast sev līdzīgi domājošos, kas atbalstīs, sapratīs, uzmundrinās utt. Bet cilvēki gaida, ka, kaut ko ieliekot publiskajā telpā, viņus tikai slavēs. Tā tas nenotiek,” stāsta psihoterapeits.

Interneta vidē gan komplimentus, gan kritiku izteikt ir vieglāk. Var sarakstīt dažādas negācijas par kādu notikumu vai personu, šķietami nepārkāpjot viņa personīgās telpas robežas. Taču arī sociālajos tīklos pateiktais tiek uztverts personīgi. „Piemēram, LGBT. Iepriekš tu viens pats sēdēji un nīdi, taču tagad internets ir radījis vidi, kur ļoti izteikti var kultivēt naidu, agresiju, aizspriedumus, aizvainojumus un vairot atbalstītāju skaitu,” par to, kā sociālie tīkli negatīvi ietekmē sabiedrību, izsakās Miksons. „Tas pats notiek visur citur, tikai atšķirība tāda, ka tu to neuzzini. Skolā vai darbā, kur apkārt ir cilvēki, kuriem kaut kādā līmenī rūp tas, ko dari, kaut ko par tevi sen jau ir nodomājuši. Bet tev kaut ko pateikt vai norādīt ir baigā robežu pārkāpšana. Tas jau prasa drosmi un uzņēmību.”

Kamēr kāds izmanto sociālos tīklus komunikācijai vai informācijas apmaiņai, daļa paliek vērotājos. Kāpēc mums tik ļoti patīk aplūkot „ideālos” cilvēkus un viņu privātās dzīves ainiņas sociālajos tīklos? Problēmas rodas, kad sākas salīdzināšana, uzskata psihoterapeits. „Viņam ir labāka dzīve, man sliktāka. Netiek uzdots jautājums, vai es vispār gribu viņa dzīvi? Ar ko tieši manējā ir sliktāka? Kā es to varu uzlabot? Tikai – man jāklūst tādām kā viņš, jo tad es būšu tikpat smaidīgs.”

Ko tieši nozīmē būt tādām kā sociālajos tīklos redzētā persona, sev nemaz nepajautājam. Vai tas ir viņa izskats vai profesija, kas šķiet tik iekārojama? Varbūt vēl kaut kas cits? Galu galā, skatoties tikai skaistās bildes, nemaz neuzzinām, vai tieši tas, ko esam iedomājušies, patiesībā veido šī cilvēka personību un veiksmi. „Ir vēlme vienkārši sēdēt un skatīties šos skaistumus, brīnumus, veiksmes stāstus ar tādu kā iekšēju skaudību un sevis norakstīšanu.”

Ja jau sociālie tīkli rada tik negatīvas emocijas, varbūt laiks samazināt tajos pavadīto laiku? Psihoterapeits iesaka izvērtēt, kā tieši sociālie tīkli liek justies: „Vai tie tevi uzvelk vai liek justies kā niecībai, vai tu sāc strīdēties ar kādu, vai justies zemāks, vai ļoti atkarīgs? Jāsaprot, kurš no aspektiem tas ir. Kad to saproti, vari sākt domāt – vai vajag sevi no tiem pilnībā izdzēst vai tikai minimizēt.”

(Pieejams: <https://ir.lv/2021/04/26/iedomata-dzive/2022>)

Jautājumi:

1. Formulē un raksturo teksta ietvertu problēmu!
2. Raksturo, kā teksts atklāj laiku!
3. Kam un kāpēc tu ieteiktu izlasīt šo tekstu?

6. teksts

Latvijas Literatūras gada balvas žūrijas intervija ar tulkotāju Denu Dimiņu (Dens Dimiņš) (intervijas fragments)

1. Kāpēc cilvēki lasa?

Viņi vēlas apmierināt zinātkāri vai ziņkārību, izjust daili, t. i., estētiski, kognitīvi vai informatīvi pilnveidoties. Pamielot garu un acis. Varbūt viņi vēlas iejusties kāda cita ādā, paplašināt savu tolerances spektru, piedzīvot neiedomājamo. Viņi vēlas ceļojumu iekšējā telpā. Viņi grib izgaismot neziņas nakti!

2. Ar ko (un vai vispār) atšķiras cilvēks, kas lasa, no cilvēka, kurš nelasa?

Ar to, ka viņam ir attīstīti citi garšas receptori un redzes kanāli nekā infraliterāram, nelasošam cilvēkam. Mēdz taču teikt „aprīt” grāmatu, grāmata man „atvēra acis”. Šīm starptautiskajām metaforām ir senas saknes. Nelasoši cilvēki ir kā savveida dzīvnieki, salkstoši, ar stingu garu, ērtā trulumā mītoši. Varbūt viņiem tā ir labāk.

3. Kā lai izglābj cilvēku, kurš nelasa?

Nedomāju, ka būtu jāglābj kāds, kurš nelasa. Katram pašam savs ceļš ejams. Galu galā visām valstīm kā disciplinējošas varas projekcijām (arī Latvijas Republikai) tīri funkcionālā līmenī ir vajadzīgi arī paklausīgi, manipulējami sabiedrības locekļi.

4. Ar ko literatūra atšķiras no dzīves?

Literatūra tāpat kā dzīves ir ļoti dažādas, un to saskarsmes punkti ar dzīvi arī atrodas dažādos līmeņos. Manā uztverē ir vērtīga literatūra, kuras materiāls nāk no dzīlēm, no iedvesmas, saturīga, iedvesmota, arī ar skaistu formu, bet ir arī cita literatūra, vienkārši sintaktiski pareizi savirnēti vārdi bez dziļāka satura, literatūra, kas neko nepasaka vai atkārto, pārmaļ jau tūkstošiem reižu dzirdētas, zināmas lietas. Ir literatūra – mākslas filma, bet ir literatūras formā pasniegti seriāli, kas darināti ar tādu kā Orvela „versifikatoru”. Īsta literatūra ir dvēseles zieds, dvēseles kļedziens (īpaši jau dzeja), kas atbalsojas pasaules dvēselē. Var teikt, ka tādā literatūrā ir iekausēta daļa dzīves. Bet starp dzīvi un literatūru ir vārda abstrakcija un pastarpinājums. Dzīve iekš literatūras rit tēlainā izklāsta formā, nelineārā vai deformētā laikplūsmā. Dzīve un literatūra viena otru papildina. Arī vēsture ir literatūra, sāga, versija par patiesību, tikai ar nekaunīgākām pretenzijām uz to. Bet ikvienai dzīvei, pat šķietami visbanālākajai, ir literārs potenciāls. Tikai vajadzīgs liels talants, lai to saskatītu un celtu gaismā.

5. Vai lasot cilvēks kļūst labāks?

Viss atkarīgs no tā, kā mēs definējam labumu, kādās kategorijās. Ja no teksta lasīšanas pilnveidojas cilvēka rīcības ētika, viņa gars top apgaismots, it kā tuvojas nākamajam hipostāzes līmenim, intelektam, prātam, virs kura ir tikai Labais, Viens. Šāds cilvēks noteikti kļūst pilnīgāks, redz vairāk sakarību. Bagātinās arī viņa vārdu krājums, kas nebūt nav mazsvarīgi, jo daiļrunīgākiem cilvēkiem jau senlaikos bija lielākas iespējas ietekmēt demokrātiskus procesus, manipulēt ar tiem, kas dzīvo gara tumsā un taustās pa dzīvi kā pa ķešu, bāž roku dzīves kabatā un domā, nez, ko es tagad izvilksu?

6. Kur un kad ir vislabāk lasīt?

Domāju, ka Latvijā vislabāk ir lasīt Latvijas Nacionālajā bibliotēkā, tur ir ideāli apstākļi un labs gaiss, arī internets, kas ļauj meklēt vietas un lietas. Vēl var lasīt pilsētu bibliotēkās, autobusā, vilcienā, lidmašīnā, darbā, mājās pie galda un gultā. Gandrīz jebkur. Elektroniskās grāmatas arī tumsā.

(Pieejams: <https://lalgaba.lv/index.php/lv/tulkojumi-2017/ceļojums-lidz-nakts-galam/intervija-ar-denu-diminu> 2018)

Jautājumi:

1. Raksturo teksta iespējamo adresātu un pamato viedokli!
2. Kā, tavuprāt, tekstā izpaužas personas (intervējamā) individualitāte?
3. Kam un kāpēc tu ieteiktu izlasīt šo tekstu?

7. teksts

Rūdolfis Blaumanis (1863–1908), rakstnieks, dramaturgs

„Andriksons” (noveles (1898) fragments)

Tā tad nu bij barona daudzīnātā laipnība... Trīssimts rubļu... Zaglis... Viņu, vecā Andriksona dēlu, sodīja kā zagli... Viņam neticēja... Viņš zvērēja, un viņam neticēja! Nē, tas nevarēja būt. Baronam vajadzēja ticēt, tā lieta tak bij tik skaidra. Bet viņam gribējās tās naudas, tas bij tas āķis. Viņš aizlīda aiz neticības, gribēdams tas simts rubļus dabūt. Bij jau tik viegli pasacīt: „Andrikson, tu esi pret likumu grēkojis,” – kad uz sava paša likumu krūtīs negribēja klausīties. [..]

Apspiestas nožēlošanas jūtas urbtin urbās pa viņa dvēseli, un viņa domas tapa arvien netaisnākas un naidīgākas pret baronu. Uzreiz viņa sirdī iedegās vēlēšanās: „Kaut es viņam varētu atriebties!” Bet tas nebij iespējams. Barons stāvēja par daudz droši un par daudz augstu, ka viņš viņu kaut kādi sāpīgi varētu aizķert...

Lielam, platam izcirtumam ceļā kreisajā pusē gandrīz jau garām ticis, Andriksons apstājās. [..] Bet kas tas bij?... Dūmu mākonis piepeši pacēlās līdās priedei, Andriksons dzirdēja liesmu klusu švirkstēšanu un redzēja, kā vīrs no zemes uzlēca stāvu, pie lazdām noskrēja, vienu nogrieza, atskrēja atpakaļ un kā negudrs zemi sāka pērt. Dūmi izplatījās tālāk, un vīrs sita jo ātrāk. Ar stīviem mirkļiem Andriksons viņā nolūkojās. Tad viņš ātri pagriezās uz labo pusi, aizsteidzās ceļam pāri un nozuda aiz krūmiem. Viņš neparko negribēja tapt pamanīts vai palīgā saukts. Ja vīram vienam pašam neizdevās uguni nodzēst – lai tad mežs dega! Lai uguns izpostīja tā barona mantojumu, kā viņš Andriksona mantojumu iznīcināja!

Ar sīvāko uzmanību saimnieks (Andriksons) noskatījās cīņā. Likās, it kā uguns ar savu dzēsēju ķēmos. Drīz tā uzliesmoja pie viņa kājām, drīz daudz soļu tālumā no viņa, drīz viņa priekšā, drīz viņam aiz muguras. Vīrs skraidīja šurp un turp, krustām šķērsām un pēdīgi pēc lielām pūlēm likās uzvarējis. Sviedriem plūstot, viņš nostājās melnas, ērmodi izrobotas salas vidū un raudzījās visapkārt, vai vēl kur nekūpēja. [..]

Šis savā paslēptnē stāvēja kā sasalis. Vai tad tiešām ne mazākā dzirkstelīte vairs nebij palikuse dzīva?... [..] Andriksons gaidīja, gaidīja – par velti, uguns bij nodzēsta. Sasodītais vecis!... Apdomīgi visapkārt skatīdamies, Andriksons tuvojās ceļam un tad deguma vietai. Mežam vajadzēja degt! Nejaušs gadījums viņam bij rādījies, kā baronam par viņa cietsirdību varēja atriebties! Atriebties, pašam pie tam nemaz neiekļūstot nekādās briesmās. [..]

Andriksons aplaida vēlreiz acis visapkārt, nolīkās, uzrāva trīs spičkas ar reizi, piegrūda tās pie sausās zāles un aizsvieda tad spičkas tāju projām. Abās vietās liesmas plūksēdamas uzšāvās gaisā, un Andriksons atkal pārskrēja pār ceļu un iebēga mežā. Viņš gribēja skriet tālāk, bet it kā magnētisks spēks vilka viņa skatus uz izcirtumu. [..] Putni bēgdami pacēlās gaisā, daži apsvildami iekrita ugunī, vārnas ķērca, viens zaķis ar lieliem lēcieniem pārskrēja pār ceļu... Drīzi izcirtums visā savā platumā kūpēja un dega. Gandrīz nemanāms vējiņš ugunij deva virzienu. [..] Ja viss sils izdegtu!... To jau viņš bij gribējis! Ar to vēlēšanos viņš uguni kūlai bij pielaidis! Lai viss sils izdegtu! Vai viņš to tiešām bij gribējis? Viss sils, – kas atradās pa lielākai daļai vēja pusē, piecpadsmit kvadrātverstu dzienu egļu! Viss sils, viss! Šausmīgi, šausmīgi! Kas to varēja panest, visu silu redzēt degam! Nē, nē, to Andriksons nebij gribējis. Viņš tik baronu bij gribējis pabiedēt, viņu pamācīt, kā ir, kad sirds aiz svešas netaisnības saplok, bet visu silu – paldies Dievam, tas jau arī nemaz nevarēja notikt. Jo tur aiz kokiem, taisni izcirtumam pretim, atradās sirpim līdzīgs ezers, tā līcī ugunij vajadzēja apdzist!

(Blaumanis, R. *Andriksons*. Rīga: Valters un Rapa, 1935.)

Jautājumi:

1. Formulē un raksturo teksta ietverto problēmu!
2. Raksturo, kā tekstā atklājas žanra pazīmes! Pamato viedokli!
3. Kādas pārdomas tev radās pēc teksta izlasīšanas?

8. teksts

Inga Ābele (1972), rakstniece

„Dievs savus putniņus sargā” (stāsta fragments)

Dievs savus putniņus sargā.

Tā arvien teicu, uz gājputniem noskatīdamās. Tagad no debesīm tā skatos uz Ainu un Ilmu, savām dvīņu meitām.

Ainai īss, spilgti krāsots cekuls uz izskūtās galvas, tetovētas rokas un veiksmīga vetārstes prakse. Ilma ir vijolniece un diriģente, viņai pašai jau divi bērniņi kūņājas pa klēpi. Kā visām sievietēm mūsu dzimtā – sārtu lūpu vilnītis. Mutes šaufelītē, teica viens fotogrāfs.

Aina iznes pagalmā šķīvi ar kartupeļu pankūkām, kam vidū karote skāba krējuma, kam pa virsu sarkana jāņogu žeļeja. Brūklenes viņas vēl nav lasījušas. Vēl jau tikai augusts. Un rīt arī ir diena.

Ilma paņēma šķīvi un jautā:

– Kā var pārdot krējumu par vienalga kādu cenu? Krējums taču ir vislabākais no mīlestības, ko govs velta savam teļam. Kāda cena var būt mīlestībai?

Atceros, kad meitas vēl bija mazas, liku viņas gulēt un, kāpjot uz otro stāvu, Ilma reiz tumsā teica – turies pie mani, matiņiem! Tā viņa sacīja, mazā būtne. Un es turējos pie matiņiem, balti vizošiem kā upe, kamēr apkārt šļakstījās mēness sudrabainā gaisma. Tas bija tā, it kā mūsu kuce būtu pastiepusi savu asti, it kā Lovisa no Mēness būtu pasniegusi plaukstu, it kā vecais, aklais kaķis būtu devis atspaidam savu kaulaino, zivs asakai līdzīgo kumburu, it kā māte Mare būtu piedāvājusi stipro, nu jau nejutīgo roku, it kā... Mēs visu laiku esam daudzi, bet es gribēju palikt viena. Vientulība ir attīrīšanās, es alku nomazgāties, izlobīt savu būtību no gadiem apkārt aplipušās drāžas – laika un gaitas.

Aukstās rudens naktīs es gāju uz satikšanos. Klausījos, kā gājputni kliegdami aizšalc tumsā pāri uz jūru. Tāpat kā Lovisa un Mare es ilgojos pēc jūras. Manas ilgas bija vienmēr klātesošas un reizē tālas kā tā roze, kas aug pie Popes Stūru māju sienas.

Tur aug roze, ko stādījusi Lovisa, tur ir lievenis, uz kā sēdēja Mare, mizodama ābolus. Tur ir iecirsta stendere. Kad meitas auga, viņas bija jānomēra. Līdz vienu dienu es paķēru bērnus un aizbēgu no cirvja uz Kaijciemu pie Sārums ezera, kas meitenēm šķita drūma un dziļa iekšzeme.

– Lovisas un Mares valoda arī ir jūra, – es viņas mierināju. – Ainaži, Kuiviži, Ķirbiži, Pabaži, Korģene, Gauja, Sārums... Vai jūs zināt, ka Sārums ar Āstaru vienreiz sarunāja bēgt, kad ļaudis tiem nedeva vārdus?

– Kas ir Āstars?

– Agrāk Burtnieku ezers bija Āstars, kur tagad pie Valmieras mūklājs, tīrelis. Jau septiņi gadi iepriekš ezers bija sadomājis šo vietu atstāt, tādēļ jaunajā vietā septiņi gadi redzēta melna cūka rokamies. Ko viņa tur rakusi un kas īsti tāda bijusi, nedabūjuši zināt, bet aizdzīt arī nevarējuši. Tad vienu dienu Āstars šņākdams, krākdams atnācis pa gaisu un nometies, kur cūka rakusies. Melnā cūka bijusi ezera valdniece, kas iepriekš atnākusi vietu sataisīt, saprotat? Ilgi ezers jaunajā vietā kaucis...

– Kāpēc viņš kauca? – gribēja zināt Ilma.

– Jo ezers kauc, kad viņam nav vārda.

– Vai viņam ir grūti? – miegainā balstiņā no tumsas prasīja Aina.

– Grūti viņam, meitiņ, ļoti grūti... Te vienu svētvakaru viena sieva nesusi mazu meitenīti pirtī, un bērns prasījis, ko tas Āstars tur kauc. „Tas, bērniņ, nav Āstars – tas ir Burtnieks.” Un, re, no tā brīža ezers vairs negaudojis.

(Ābele, I. Dievs savus putniņus sargā. Balta kleita: stāsti. Rīga: Dienas Grāmata, 2020.)

Jautājumi:

1. Raksturo teksta nolūku un pamato viedokli!
2. Raksturo teksta valodas īpatnības (leksiskās/morfoloģiskās/sintaktiskās)!
3. Kam un kāpēc tu ieteiktu izlasīt šo tekstu?

9. teksts

Ēriks Kūlis (1941), rakstnieks

„Garīga nepieciešamība” (stāsta fragments)

Otomārs Orbe, kā pats uzskatīja, dzīvoja gandrīz vai akas dibenā. Kā gan citādi varētu nodēvēt viņa mitekli četrstūrīnā pagalmā, ko veidoja pirms Pirmā pasaules kara celtie sešstāvu nami. Ducīgais, kā ar cirvi iztēstais vīrs bija dzirdējis, ka allaž patumšajā dzīvoklī pirms viņa reiz dzīvojis vientuļš miera laika sētnieks. Tā darba pienākumi visos laikos bijuši nemainīgi – pulksten piecos uztrūkties no modinātāja spalģās balss un atkarībā no gadalaika ņemt rokās nokaltušu bērzu zaru slotu vai sniega lāpstu. Protams, ielas bija jāslauka arī karu gadus, lai kādas valsts karaspēks ienāca vai atkāpās no pilsētas. Otomārs iztēlojās, kā zaldāti bariņos soļojot dziedāja, lādējās vai alkātīgi lūkojās uz vietējām sievietēm, kamēr sētnieks nerimtīgi kustējās darba ritmā viņam uzticētajā ielas posmā. [..]

Šorīt pašreizējais nemīlīgā dzīvokļa īrnieks, lai nebūtu jāatgriežas pie tik apnicīgās domas par dzīvošanu akas dibenā, vēltīja skatienu bērzam, kas atradās pašā pagalma vidū. Tas neatlaidīgi tiecās pretī debesīm, lai biedrotos ar bezdelīgām, kas dejoja pēdējos valšus ar odiem un bitēm augstu virs namu jumtiem. Simtgadīgais koks bija viņa tuvākais domubiedrs visus pēdējos gadus, kopš Otomārs vairs neglāba slīkstošos pilsoņus un viņu pēcnācējus. Nereti no rītiem iznācis pagalmā, viņš pieskārs bērza stumbra rūpuļainajai mizai, novēlot kokam labu rītu. Bērzam viņš varēja uzticēt savas dvēseles noslēpumus, jo bija garantija, ka tie netiks izpausti. Protams, to nevarēja gaidīt no pārējiem lielās mājas iedzīvotājiem. [..]

Ar siltu skatienu nopētījis savu klusējošo draugu pagalmā, Otomārs juta vēlmi atkal to apciemot. „Nu, vecais puika, kā jūties? Sarunājies ar mākoņiem?” vīrietis jautāja, paskatījies lapotnē, kas sniedzās gandrīz līdz ēkas sestajam stāvam. Tas, ka koks, iespējams, tērzēja ar pažobelēs sēdošajiem baložiem vai gudrajām, bet nekaunīgajām pilsētas vārnām, viņā neizraisīja greizsirdību. Orbes kungu vienīgi satrauca doma, ka vareno koku aiz nepieciešamas vajadzības kāds varētu nozāgēt. Jo viņš pats, kopš vairs neglāba neapzinīgus atpūtniekus, nodarbojās ar biznesu, kam bija nepieciešami kokmateriāli. [..]

Iespējams, dižais koks būtu turpinājis dialogu, bet pagalmā iznāca allaž ar dzīvi un pensiju neapmierinātā, visvecākā mājas iedzīvotāja Kumeliņtante ar gružu maisiņu rokā. Viņas vārds bija Malle, bet visiem kaimiņiem tas šķita modernajai pasaulei tik nepiemērots, ka tie vairījās to lietot, lai kāds neiedomātos, ka arī viņi paši ir nepiedodami atpalikuši.

Kumeliņkundze vispirms ar skatienu nomērtīja majestātiski šalcošo dzīvās dabas apliecinājumu, tad sacīja: „Šitentajā vietā vaidzēja iestādīt riktīgu bumbieri. Būtu vismaz kāds labums.” Tikai tad viņa pacēla pie koka noliktā konteineru vāku, lai izmestu atkritumus. [..]

„Cilvēkam jābūt ar acēm un ausēm,” viņa pārmetoši aizrādīja. „Vakar speciāla komisija te ieklīda, ar visādiem lieliem un maziem duramiem bakstīja mizu krietnu strēķi un sprieda, ka šitas koks sācis pūt, vēl dzīvam esot, un pēdīgais laiks pieņemt mērus.”

„Pret viņiem pašiem vajadzētu pieņemt mērus! Mūsu bērzs ir pašā dzīves plaukumā!” Otomārs nekavējoties pauda savu nostāju.

Vīrieša balss sašutumā bija skaļa, tādēļ atvērās otrā stāva logs, un tajā parādījās topošā mežsarga Aino izspūrusī galva. Puisis mācījās Lauksaimniecības akadēmijas pirmajā kursā un uzskatīja, ka par koku dzīvi zina visu. „Bērzs nav vainīgs, ka jaunajai katlumājai trūkst šķeldas!” viņš sauca. „Šiem slinkums iztīrīt ceļmalas grāvjus no alkšņiem, tāpēc siro pa pilsētas pagalmiem, kur meklē kādu dižkoku! Orbes kungs, ja kas, būšu jūsu sabiedrotais dabas aizsardzībā! No blakus mājas pagalma jau pazudusi simtgadīgā kļava, kas nevienu netraucēja! Šie huņņi netiks cauri ar veselu ādu!”

(Kūlis, Ē. *Garīga nepieciešamība*. Domuzīme, 2021.)

Jautājumi:

1. Raksturo teksta aktualitāti!
2. Kā, tavuprāt, tekstā izpaužas literārā tēla individualitāte?
3. Kādas pārdomas tev radās pēc teksta izlasīšanas?

10. teksts

Ramona Indriksone (1958), rakstniece

„Nakts karaliene” (stāsta fragments)

Sīks lietussargs knaiba seju. Vējš lietussargu parauj gaisā, sašķiebj smalkos stienīšus un apmet mitro neilona drēbi otrādi. Pleciem pārskrien drēgnums, somas lence spiež plecu leju, un ceļasoma smagnēji noplakšķ uz asfalta. Paceļu somu, iztaisnoju muguru un uzrauju kapuci, pāris soļu, un beidzot iesprūku ostas terminālī. Plašajā vestibilā dvako drēgnums un lietū samiekšķētais pusmētelis.

„Kate, es jau domāju, ka neatbrauksi!” Māsa stāv pie kāpnēm, abās rokās pa kafijai. Vienu viņa sniedz man, bet karstais trauciņš dedzina pirkstus, un es gandrīz to nometu uz grīdas. Laine ir mana vidējā māsa. Vecākā jau deviņo gadu laimīgi precējusies dzīvo nelielā ciematīņā netālu no Kārlstades pie Vēnera ezera, palīdz vīram vadīt viesnīcu, un es pa laikam aizbraucu palīgos, pie reizes kaut ko nopelnot studijām.

Malkoju rūgto kafiju, garām plūst cilvēki ar ceļasomām, kludz ritentiņi, vairākas meitenes, jautri smiedamās, uzsāk *Jerusalema* dejas soļus. Domās viņām piepulcējos, jo atstāju šo vietu un dodos uz citu, labāku, protams. Es braucu atpakaļ uz Zviedriju.

Laine ar vienu roku rakājas somā, izvelk aveņsārtus cimodus un iestumj mana pusmēteļa kabatā. Omes skrupulozie skujiņu raksti. Mēs dzeram kafiju, klusējam un beigās cieši apskaujamies. „Varbūt nevajadzēja, ko no tā pasaules staigātāja var zināt! Viņš taču varēja atbraukt pie tevis? Un jūra tik nemierīga!”

Es apjūku. Kā māsa to zina? Par Niklasu neko neesmu viņai teikusi. Sacīju, ka braucu atpakaļ uz Kārlstadi pie Indras un Hansa, un domāju, ka vidējā māsa tam tic.

„Naktī būs traka vētra. Jūs jau tad būsiet atklātā jūrā.” Laine sāk biedēt. Bailes? Nē! No paisuma sturmes baiļu nav! Esmu uzaugusi zvejniekiem, pieradusi pie pavasaru un rudenju aukām, kad mājas pagalmā liecās ābeles, tievie zari lūza, jūras bangu duna kļuva aizvien spēcīgāka, bet plīstošas, putu klātas viļņu grēdas uzsitās līdz pat kāpai.

Atvados no Laines ar vārdiem, ka viss būs labi, un termināja kāpnēs mani ienes milzīgajā prāmī kā Jonu zivs vēderā. Pravieti Jonu Dievs sodīja par nepaklausību, to atceros no ciema mācītāja sprediķiem. Nezinu, vai varu sevi saukt par ticīgu. Brīžiem domāju, ka ticība ir pārāk trausla, cilvēka acīm nesaredzama.

Man garām plūst pasažieri, aizvējo trauksmainā steigas smarža, spuldžu gaismā zeltaini zaigo kāpņu margas. Pie kuģa stūrei līdzīgā dekoratīvā rata smaidot bildējas jauns un laimīgs pāris. Pirms gada arī es pie tā uztaisīju skaistu pašbildi. Novēršos un iesoļoju garajā gaitenī, pie kajītes durvīm izvelku magnētisko karti, pirmajā brīdī tā nenostādā.

Viens īss mirklis, gribu apgriezties un iekrist Lainei rokās. Izstāstīt, kas šajā nedēļā, kamēr viņa ar savu vīru gozējās Turcijas saulē, viesnīcā pārijās picas un steikus, brucināja vēderā saldējumu torņus un sūca šampanieti, viņas dzīvoklī notika ar mani.

Magnētiskā karte nostrādā.

Naktī lielais prāmis zvalstās, kā spītējot manai pārgalvībai. Vēl brīdis, un arī es panikā paķeršu ceļasomu un skriešu uz trepēm, tāpat kā kajītes biedrene, kas neprātā iznesās gaitenī un kļiedza, ka kāps ārā. Kur viņa liksies? Taisni sešmetrīgajos jūras viļņos iekšā? Iekrampējos guļamlāvas malās, lai nenokristu uz grīdas. Aiz iluminatora jūra viz baltās putās, vēja uzrautās šļakatas plūst gar stiklu.

Paļāvība ļauj uz brīdi iesnausties, un es pat redzu sapni. Niklasa mati plīvo vējā, viņš stāv uz Stokholmas ietves zem tilta, kas ved no ostas, un māj man ar roku.

(Indriksone, R. *Nakts karaliene. Domuzīme, 2021.*)

Jautājumi:

1. Raksturo teksta nolūku un pamato viedokli!
2. Raksturo, kā teksts atklāj laiku!
3. Kā šis teksts saistās ar tavu pieredzi?

11. teksts

Laima Kalniņa (1922–2019), rakstniece, arhitekte

„Simtkārtīgi” (stāsta fragments)

Toreiz, no skolas nākot, mēdzu satikt vecenīti, kas ubagoja, sēdēdama pie senlaicīgas pareizticīgo baznīciņas. Es nezinu, vai ubadzīte tur tikai sēdēja, jo pati arī bija pareizticīga, vai varbūt tikai tādēļ, ka vieta bija ērta. Baznīcas dzelzs sētai bija ķieģeļu pamatne, kas veidoja ērtu sēdekli, bet tas nebija svarīgi. Nozīmīgi bija tikai tas, ka viņa bija veca un lūdza.

Es mēdzu apstāties pie viņas un iedot viņai santīmiņu, jo domāju, ka tā ir jādara, ja satiek ubadzīni. Un viņa tad pasmaidīja un teica labus vārdus, kā piemēram – *lai Dieviņš tevi pasargā, bērniņ!* Vai ko līdzīgu. Es arī uzsmaidīju vecenītei, un, tā smaidīdamas, mēs šķīrāmies.

Diena, par kuru gribēju jums stāstīt, bija viena no tām, kad pie mums Liepājā viesojās no Rīgas atbraukušais vectētiņš. Protams, mēs ar brāli domājām, ka tajā dienā mēs uz skolu varētu pavisam neiet, lai varētu vectētiņu apsveikt, tikko viņš vērtu mūsu nama durvis. Vectētiņš bija mums ļoti mīļš, vienmēr no Rīgas atvedot arī jaukas dāvanas – vai nu šokolādes, vai garšīgus svešzemju augļus. Bet ne jau tas vien. Vectētiņam nekad netrūka laika parunāties ar mums, un tieši par to, kas tobrīd bija mums vissvarīgākais, nevis kā tas dažreiz mēdza notikt ar citiem lielajiem.

Taču mums nekad neizdevās vecākus pārliecināt, ka vectētiņa ierašanās bija pietiekami svarīgs iemesls, lai mēs drīkstētu kavēt skolu. Tā nu nācās vien savākt grāmatas un burtnīcas, un pusdienlaikam sasmērētās maizes rikas un doties ceļā, lai pusdienlaikā, ēdot savu maizīti un piedzerot tai klāt silto un saldo tējiņu, varētu draudzenēm izstāstīt par vectētiņa ciemošanos.

Tikai mājuļup soļojot, es pēkšņi atcerējos, ka man kabatā ir tikai viens vienīgs piecsantīmu gabals. Kā nu es varēšu vecenītei pie baznīcas žoga iedot ierasto santīmiņu, par kura saņemšanu viņa vienmēr tik ļoti priecājās? Es nevarēju viņai atdot visu savu naudu! Man taču vajadzēja vismaz rītdienas tējas naudiņu! Siltais un saldaiss, tik ļoti gardais dzēriens prāvajā baltajā krūzē maksāja divus santīmus un, ja es vecenītei atdotu vienīgo piecsantīmu gabalu, tad vairāk naudas man nebūtu.

Es izbijos. Iet garām vecenītei, it kā es viņu neredzētu, nepazītu, nezinātu? Vai man pietiktu drosmes raudzīties viņai acīs, zinot, ka viņa gaida santīmiņu, un tomēr nedot? Nevarēju taču pasniegt piecinieku un prasīt divus santīmus atpakaļ! Grozīju kabatā nelaimīgo naudiņu. Mans ašais solis, steidzoties mājās, lai satiktu vectētiņu, kļuva gausāks un gausāks. Es vēl aizvien nebiju izšķīrusies, ko darīt, kad bija klāt baznīcas žogs. Nemaz neapzinājos, ko daru, pastiepu roku un, kā parasts, devu naudiņu vecenītei. Viss bija kā parasts – viņas labie vārdi, mūsu smaidi.

Es pagriezos un gāju. Pārsteigta jutu, ka pēkšņi iet bija daudz vieglāk. It kā mazā plakanā naudas ripiņa būtu bijusi tik smaga, ka tās dēļ bija bijis grūti likt soli. Tagad naudas nemaz nav, es sev domās sacīju. Brīnumainā veidā tas vairs nebaidīja. Pat ne tas, kad mēģināju sev iztēlot, cik negaršīga būs sausā maizes rika bez gardās tējiņas.

Vectētiņš sēdēja mājās pie galda, un es tūlīt steidzos pie viņa. Viņš sniedzās man pretī jau pa gabalu. Dāvanas. Šoreiz šokolāde un mirdzošs sudraba pieclatnieks. Pieclatnieks? Es raudzījies uz sudraba velti savā rokā. Piecsimt santīmu? Stāsts par simtkārt atdošanu. Mazliet neticīga un pārsteigta, es pacēlu acis uz pelēkajām Liepājas debesīm. *Paklau,* es domās Kādam jautāju. *Vai Tu tiešām šito no visas tiesas?*

(Pieejams: https://jaunagaita.net/jg261/JG261_Kalnina.html. 2010.)

Jautājumi:

1. Formulē un raksturo teksta tematu!
2. Raksturo, kā tekstā atklājas žanra pazīmes! Pamato viedokli!
3. Kā šis teksts saistās ar tavu pieredzi?

12. teksts

Astrīde Ivaska (1926–2015), dzejniece, atdzejotāja, dzejprozas autore

„Par sevi” (autobiogrāfiska stāsta fragments)

Esmu dzimusi Rīgā, lauvas zīmē, gada skaistākajā mēnesī augustā, un, kam tuvas zvaigznes, tas sapratīs, pret ko man bijis jācīnās un kas mūža pūrā līdzi dots.

Mātes priekšteči ir vidzemnieki no Ķīšežera apkaimes, jūrnieki, tālbraucēji kapteiņi. Kuģa taurēšana miglains rītos bij mātei mīļākā skaņa. Māte bij rokdarbniece: palaikam mūsu dzīvoklis pārvērtās grāmatu sietuvē ar līmes smaržu un zelta krāsas pudelītēm, palaikam austuvē, palaikam stikla gleznotāja darbnīcā. Viņa iespēja daudz: nogāzt pie zemes spēcīgāko vīru ar džiu-džitsu paņēmienu, audzēt vīnogas, pieņemt ārzemju diplomātus un sarīkot apkūlības.

Tēvs, jā – tēvs. Tēvs bij vienīgais cilvēks, kurā kā spogulī spēju saskatīt sevi. Ar tēvu dzīve būtu bijusi tāda, kādu to mirstīgiem nedod dievi; tēvu aizveda. Viņš mīlēja makšķerēt, meditēt, apstaigāt laukus un grāmatveikalus, valkāt karavīra tērpu, runāt maz un raudzīties saules rietos. Tēvs dzīvoja ciešā saskarē ar saviem senčiem. Dzimis viņš bij pie Kuldīgas, un pa ciltskoka zaram iesniedzās kuršu ķoniņos un lībiešos.

Brālis Juris Varlejs bērnībā bij niķīgs un viņam nepadevās svešvalodas. Es bērnībā biju klausīga un man labi padevās svešvalodas; gājām abi Franču licejā. Vēlāk brālis Juris labojās, mīlēja sēdēt un domāt; viņam ļoti padevās matemātika. Es kļuvu niķīga, mīlēju klejot un domāt; man nepavisam nepadevās matemātika. No brāļa Jura iznāca labs matemātiķis, – no manis neiznāca nekā tamlīdzīga.

Bērnības vasaras iesākās pie jūras un beidzās Lestenes muižā, Zemgales augstienē. Desmit Lestenes vasaras atskatoties saplūst vienā vienīgā zeltainā vasarā, kuras saskaņu netraucē nekas, pat pirmā mīlestība ne, pat ne karš. Kad pirmo reizi iebraucām Lestēnē, zeme bij nosēta gaiļpiešiem un dzeltenām pļavu tulpēm. Ceļu nezinot, iedzīves vedēji izbrauca šķērsām cauri parkam un atstāja dziļas grambas zālē. Tās vēl nebij izzudušas, kad aizbraucām no Lestenes pavisam pēc desmit gadiem. Zeme bij zeltaina no āboliem un kļavu lapām. Pēdējā rudenī noņēmām ziemas ābolus tikpat rūpīgi kā ik gadus, izzvejojot tos pa vienam no zilgmes ar garām maikstēm un noglabājot klētī.

Mārburgā pie Lanas man pavērās Eiropas gara pasaule. Triju gadu laikā universitātē nodarbojos ar septiņām svešvalodām, gan dzīvām, gan sen sastingušām, un ieprecējos somugru kultūras lokā. Manas dzīves lielākais sasniegums ir tas, ka esmu iemācījies runāt igauniski un cept rupjmaizi.

Dzeja? Dzeja sākumā bij visuma daļa un riņķoja manā pasaulē, kā asinis riņķo miesā – neredzēta, nedzirdēta, nepieciešama. Pagāja ilgi gadi, līdz pārgriezu dzīslu un iemērcu tanī spalvu. Bērnībā man bij kurlmēma draudzene, un varbūt bailes no garīga mēmuma piespieda mani rakstīt.

Mana dzīves vieta ir Amerikā, bet esmu bieži atgriezies Eiropā. To apceļojot, man soli pa solim atklājusies Eiropas īstenā seja. Četras zemes un to dzejnieki mācījuši mani saprast dzīvi un nāvi: Austrija, Spānija, Grieķija un Somija. Vīne, pilsēta kā pārbriedis auglis, kam nīcība ieēdusies jau serdē, bet kam garša brīnumsalda, mācīja pieņemt nāvi kā dzīves daļu, par ko var skumt, bet ne par daudz. Spānija mācīja nicināt nāvi un spēlēt ar to, izaicinot uz divkauju. Nāve Spānijā ir iedvesma un varens radītājspēks. Grieķijā nāves nepazīst, tur ir tikai mūžīga dzīvošana saulē. Nonācu Krētas salā kā svētceļnieks, kam visi grēki piedoti un atņemtas bailes. Somijā nāves vietā ir mūžība, mežu un ezeru mūžība. Tur gribas saukt: nāve, kur ir tavš dzelonis, un gavilēt kā bērnam, lasot sēnes un ogas. Daudz ir Somijas mežos sēņu un ogu, daudz tās ezeros zivju, liela ir ļaužu vientulība, liela arī laipnība. Pie Vidusjūras dzīve zvīļo, Somijā tā ir viengabalaina, raupja un klusa. Somija kļuvusi man par otru bērnību un otrām mājām. Un ko gan dzīvē citu varam cerēt, kā laiku pa laikam nonākt atkal mājās.

(Pieejams: https://jaunagaita.net/jg281/JG281_Ivaska-par-sevi.html)

Jautājumi:

1. Formulē un raksturo teksta tematu!
2. Nosauc, ar kuriem atslēgas vārdiem tu raksturotu šo tekstu! Pamato savu izvēli!
3. Par ko un kāpēc tu vēlētos sarunāties ar teksta autoru?